

ENEROTH, OLOF

Om skolträdgårdar / af Olof Eneroth

Stockholm
1863

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

Ekens
Trädgård
(Pr.)

Om
SKOLTRÄDGÅRDAR

AF

OLOF ENEROTH.

ANDRA UPPLAGAN

(med ett tillägg om seminarieträdgårdar m. m.)

Sthlm 1863

Pris: 40 öre.

110

STORNINGEN 1810

1810

Kungl. biblioteket

0 0000 000042455

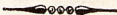
Om

SKOLTRÄDGÅRDAR

af

OLOF ENEROTH.

ANDRA UPPLAGAN,
(med ett tillägg om seminariitädgårdar m. m.)

STOCKHOLM, 1863.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

Om

SKOLTRÄDGÅRDAR

OLOF ENEROTE

ANDELSTÄMMAN

(med förbehåll för ändring i den allmänna sammankommande årsstämmans beslut)

STOCKHOLM 1892

Medlemmar i Skolträdgårdens förening
Lördag den 12 Mars 1892

Bland de många vackra dragen i vår tids karakter är utan tvifvel ett af de vackraste att finna i det stegrade deltagande, som allt mer och mer egnas folkets eller de företrädesvis s. k. arbetande klassernas upplysning och uppfostran. De stora och viktiga frågorna om ungdomens religiösa och fysiska utveckling, hafva i våra dagar blifvit *allmänna* frågor, hafva blifvit föremål ej blott för yrkesmännens och föräldrars omsorger, utan fattat hela samhället. För icke så många år sedan voro ännu landets tänkare och förnämsta män delade i sina åsigtter i dessa frågor. Man hade svårt att komma öfverens om, huru mycket eller, rättare, huru litet man skulle bestå det arbetande, det mindre väl lottade folket i fråga om deras förmögenheters utbildning. Den stora allmänheten åhörde med större eller mindre likgiltighet de strider som derom fördes. Följden blef att mycket litet gjordes från det allmännas sida i detta hänseende, i jemförelse med hvad som redan då bort och kunnat göras. Men frågan ledde sitt ursprung ur tidens första och viktigaste behof. De enstaka män, som under alla möjliga motsägelser och motstånd förde de nya ideernas talan, vunno, i början småningom, men under de sista tjugo åren allt flera anhängare; och nu se vi snart nationen som en man stå upp och fordra lika rätt till upplysning och uppfostran för *alla* klasser, en lika rätt till vård af allas anlag och allas krafter. Det är en ny ande af nationellt lif och nationellt sjelfmedvetande som börjar bryta igenom århundradens fördomar, en anda, som manar hvar och en att genom en rätt uppfostran af sina krafter förvärfva andligt oberoende, för att såmedelst blifva skicklig till att deltaga i arbetet och kampen för nationens beroende, på samma gång som hvar och en känner sig ovillkorligen, oemotståndligen drifven att betänka hvad hans frid tillhör, för att vårda och utbilda sina fysiska krafter så, att dessa må kunna upprätthålla honom i detta arbete och sålunda göra honom äfven kroppsligen nog stark och öfvad för att försvara sig, sitt hem och sitt fädernesland. Ja, man torde med all rätt kunna påstå, att hvilka mörka drag de gångna tidernas försummelse i de här ifrågavarande fallen än må lemnat kvar i samtidens karakter, så är detta enda drag, på hvilket vi här syfta, tillräckligt att försona oss med oss sjelfva

och ingifva oss ett hopp om nationell utveckling, starkare och mäktigare än nationen någonsin förr torde haft skäl att hysa inom sig.

Man skall, såsom vi hoppas, icke missförstå oss, då vi vågat med denna blick på folkuppfostrans allmänna uppmärksammande i våra dagar inleda ett ämne, som för många torde synas vara af nog ringa vikt, för att med ett sådant anslag inledas. Vi förutsätta nemligen, att man med oss instämmer i öfvertygelsen om, att i fråga om ett så stort och allmänt genomgripande ämne intet medel till det stora ändamålets vinnande är för litet eller för obetydligt, för att ej böra omfattas med deltagande i och för det sammanhang, hvori det kan stå eller ställas med de större medlen för samma stora ändamål.

Vi hafva för afsigt att yttra några ord om skolträdgårdar på landet eller vid folkskolorna i allmänhet, såsom de kallas, liksom vore icke *alla* skolor *folkskolor* i ordets bästa betydelse. Amnet skulle kunna gifva anledning till en utförlig framställning om, hurudana dessa skolor länge varit beskaffade, hurudana de nu äro och hurudana de äro på väg att blifva. Men vi vilja för ögonblicket endast antydningssvis beröra saken, hoppandes att en annan gång få försöka framställa den så som den det förtjenar.

Den allmänna meningen har ändtligen utdömt den slagdängsmessiga utanläsningen. Den har otvetydigt gifvit tillkänna, att ej blott barnets minne utan äfven dess åskådningsförmåga och *förstånd* skola uppfostras. Den har utdömt denna gamla obarmhertiga skolmetod, i hvilken man icke frågar efter barnakrafternas harmoniska eller jemnt fördelade och enligt barnets så väl fysiska som andliga natur afpassade öfning och utbildning. Den har otvetydigt gifvit tillkänna, att skolan ej längre bör få göra barnen till både fysiska och moraliska krymplingar genom att proppa in dem hundradetals i små osunda kyffen och der göra minnesarbetet till en plåga och till ett förderf på *alla* de öfriga krafternas bekostnad. Den har gifvit allt detta tillkänna. Följer nu, att ordna både skola och metod så, att den bättre uppfostran som åsyftas kan bibringas. Staten har också redan börjat sörja för en bättre aflönad lärare-stat — en omsorg, som redan börjat bära rikliga frukter. Många församlingar och enskilda ha äfven på åtskilliga håll börjat behjerta sjelfva det allmänna behovet af sunda och rymliga skollokaler. Många hafva, utanför skolreglementerna, börjat bekosta ett större antal lärarkrafter, en bättre s. k. skolmateriel o. s. v. Men oändligen mycket återstår att göra. Skolan bör vara den ljusaste, den snygga-
ste lokal både utan- och innanför i församlingen. Den bör, om vi så våga uttrycka oss, vara ett *tempel*, värdigt den viktiga kallelse, hvartill den är bestämd. Och i detta hänseende — huru oändligt mycket återstår ej att utföra.

Till en början. Huru skola barnens fysiska krafter kunna vårdas i skolan — utan en *skolgård*, utan en lekplats så beskaffad, att barnen hvilken årstid som helst der kunna öfvas i de kroppsliga lekar, hvilka dock, man säge hvad man vill, äro de första och de enda medlen för de yngsta skolbarnens rätta fysiska uppfostran, förutan hvilken hvarje annan art af uppfostran måste komma till korta? Skolan måste dock rätta sig efter *barnens* natur, och barnens natur ej efter mer eller mindre falska teorier.

Antaget, att det ej skall dröja länge, förrän dessa satsar blifvit den allmänna meningens och sålunda inom en ej aflägsen tid skola sättas i verkställighet, och att hvarje skola sålunda snart skall erhålla en tillräcklig och efter så väl barnens behof som årstidernas växling anlagd och inrättad gård, — så våga vi tro, att man derefter, om ej samtidigt, skall, under insigten om barnens behof af *praktisk* uppfostran redan i skolan, taga ännu ett steg och inrätta — *skolträdgårdar*.

Det ligger i barnets natur en afgjord böjelse att syssla med jorden och växterna. Det gifves väl få ibland oss som icke, vi må vara stadsbarn eller landsbygdens barn, börjat »praktisera» såsom — trädgårdsarbetare. Hvilken större och renare glädje hade vi som barn än den, då vi sågo vår första ärt gro? Hur många gånger vände vi ej på den mellan stenarne, tills vi slutligen sågo groddämnet bryta fram.

Denna drift är nu för vigtig för att ej uppmärksammas, för att mördas genom utanläsning från morgon till qväll år ut och år in. Barnen måste redan i skolan få denna sin drift ledd och uppfostrad. *Folkets barn måste redan under de tidigaste åren läras, att vår vigtigaste näringskälla och dermed en af de förnämsta grunderna för vårt oberoende och sjelfbestånd ligger i jorden, i dess rätta vård och dess rätta brukande.* Lärdomens, flärdens och stadslifvets likgiltighet för detta det första och enklaste men dock vigtigaste arbetet, som vårt folk har att utföra, måste bekämpas, öfvervinnas. Och medlet, det närmast tillgripliga medlet åtminstone härför, hur enkelt, kanske barnsligt, det än må se ut, torde vara att vid skolorna anlägga trädgårdar.

Vi skola längre fram redogöra för, huru vi anse en sådan skolträdgård böra inrättas.

Vi öfvergå härmedelst till en kort framställning öfver de särskilda förhållanden på vår landsbygd, hvilka göra dylika trädgårdar behöfliga och nödvändiga.

Det är en gammal klagan, att vår allmoge icke har det snyggt och trefligt kring sina stugor. Många äro de godsegare, som i sina bygder sökt åstadkomma en förbättring i detta hän-

seende, väl vetande, att, om de lyckades i sina bemödanden, många goda verkningar deraf skulle komma äfven dem sjelfva och deras egna gårdar tillgodo. Många hafva, som sagdt, försökt. Men huru många hafva väl lyckats? — Det går vanligen ej så lätt, att ingifva ett redan uppvuxet slägte nya begrepp, nya åsichter, nya vanor, nya seder. Isynnerhet icke i ett sådant fall som detta, der vanan är så mäktig och den öfverklagade ovanan så mycket beror på ekonomiska förhållanden. Man måste här vid lag börja med *barnen*, — med barnen af begge könen, och med flickorna först och främst; ty hemmets vård och hemmets trefnad bero dock mest af dem. — Skolan kan härvid uträtta mycket, om den nämligen ställes så, att barnen der kunna få lära och öfva hvad de i detta fall behöfva; med andra ord, om man vid skolorna vill för detta ändamål anlägga trädgårdar och sätta vården och pryndet af skolhusets omgifning i förbindelse dermed. Skulle det äfven komma att gå långsamt att på detta sätt söka framkalla ny sed; — det kan dock gå, om man rätt *vill*. På de ställen, der man redan slagit in på denna bana, hafva också redan goda verkningar visat sig.

Det klagas vidare, åtminstone der och hvar, öfver bristen hos vår allmoge på sinne för trädens vård. Vår allmoge, säger man, har ingen ömhet om träden. För att få ett piskskäft för tillfället, skyr man icke att skära ned den första unga ek utmed vägen. Det säges till och med, att man på vissa orter njuter en slags skadeglädje af att våldföra sig på unga planteringar. — Vi lemna derhän, huru mycket här af är sannt. Det vissa är, att vår allmoge är sådan, som de lyckligare lottade klasserna bildat den, de må nu sjelfva föregått dem med exempel i att vanvårda naturen eller endast underlåtit, att med de medel som stått dem till buds verka för en bättre ordning. Och lika visst anse vi det äfven vara, att, om denna bättre ordning skall kunna införas bland vår allmoges seder, så måste det ske i och genom barnens skolgång; ty, som sagdt, de som redan vuxit upp i ovanor och okynne, lära väl ej blifva så lätt omvända.

I sammanhang härmed går klagan öfver fruktstölderna på landsbygden såsom öfver en osed, mot hvilken hvarken lagar eller förordningar hjälpa. Äfven i detta fall torde skolträdgården kunna verka till förbättring. Det finnes visserligen *ett* mera säkert verkamt sätt att förekomma och motverka detta onda, — det nämligen, att vid hvarje gård planteras, så att tjenare och barn ej alltför mycket utsättas för frestelsen att vid grannarnes gårdar tillfredsställa sin lystnad. — Men skolträdgården kan äfven verka sitt goda verk härutinnan, dels derigenom att barnen der, redan från sina tidigaste år, väckas till en bättre anda i detta fall, dels ock derigenom, att just från skolträdgårdarne fruktträd komma att spridas inom församlingarne, i det att hvarje barn eger att vid

afgången från skolan efter slutad skoltid medtaga sitt träd och sina buskar.

Man skyller slutligen så mycket på vår allmoges fattigdom. Så äfven i de här förevarande frågorna. Och till mycket är den visserligen äfven skuld. Men ej till allt. Vi för vår del kunna väl ej döma, hvaruppå missförhållandena mest bero. Vi tro icke heller, att skolträdgårdarne kunna i detta fall uträtta mer än en ringa del af hvad som behöfver göras. Men det vissa är, att äfven i fråga om vår allmoges fattigdom och medlen att motverka den tunga, rådlösa likgiltighet, som i så hög grad ligger till grund derför, äfven i och genom skolträdgårdar åtskilligt skall kunna uträttas.

Dessa äro nu de förnämsta missförhållanden, hvilka skulle i viss mon kunna motarbetas i och genom skolträdgårdar, bedrifna med afseende på de mindre väl lottade klassernas karakter och behof. Man må blott icke fordra för mycket af dem, isynnerhet under den första tiden. De missförhållanden, vi ofvan vidrört, äro makter som icke äro så lätta att bekämpa. Med god vilja hos de bättre lottade kan dock mycket uträttas äfven på denna vägen; — och det torde ej vara för mycket att hoppas, att redan det nu uppväxande unga släktet får se verkningar af den nya ordning, som är på väg att bryta sig igenom de gamla ovanorna.

Man skall nu möjligen förklara detta vara godt och väl; men — skall man säga — för många hinder möta. Man skall såsom sådana framhålla våra skolors tränga utrymme, allt för trångt på de flesta ställen i jemförelse med det stora antalet barn; — våra skolors ringa antal på medel äfven till det nödvändigaste; — barnens minderårighet och den deraf följande svårigheten att kunna meddela dem undervisning i en sådan sak som den här ifrågevarande; — svårigheten slutligen att finna lärare, som vore lika skickliga i praktiska sysselsättningar som i de vanliga undervisningsämnenas behandling.

Vi torde ej behöfva använda många ord för att gendrifva dylika invändningar. Verkligheten, de på flera ställen redan anlagda och med framgång bedrifna skolträdgårdarne utgöra redan tillräcklig motbevisning. Det behöfves blott en eller annan behjertad och för saken deltagande man i hvarje socken, för att frågan om dylika trädgårdar skall blifva allmänt genomförd. Några kappland jord med hägnad, en liten uppsättning af telningar och redskap samt litet frö, är ju allt hvad som behöfves. De enkla för barnen passande redskapen anskaffa nog dessutom barnens föräldrar. För några få riksdaler kunna redskap anskaffas åt de fattigaste, som möjligen ej sjelfva skulle kunna bekosta sig dylika. — Vid flera bland seminarierna för folkskolelärare meddelas redan undervisning i trädgårdsodling och trädskötsel åt de blifvande lä-

arne*). Och barnens ålder — vi hafva redan ofvan vidrört den frågan. Det finnes väl knappast något så ungt eller så litet skolbarn, att det ej på ett eller annat sätt skulle kunna deltaga i det slags arbete, som i en skolträdgård kan komma i fråga. Det är ju icke heller meningen, att hvarje skolbarn skall genast erhålla sin trädgårdssång. De yngre hjälpa de mera försigkomna, tills de hunnit göra sig förtjenta eller skickliga att sjelfva erhålla och sköta sitt enskilda land.

Vi anse oss alltså icke här böra med större omständighet söka gendrifva invändningar mot saken. Dylika invändningar komma mer från viljan än från oförmågan att inse möjligheten och fördelarne. I flera orter äro, som sagdt, redan dylika trädgårdar anlagda. Må hvar och en som känner deltagande för folkupfostrans sak taga kännedom om de anlagda trädgårdarne, och vi tro, att man snart nog skall känna sig uppkallad att följa föredömet. Vi vilja här endast åter erinra om de folkskoleträdgårdar som blifvit anlagda af skolläraren *Ekström* i Westmanland, af kyrkoherden *Sandstedt* och grefve *Cl. Lewenhaupt* (skolläraren *K. Erixon*) i Södermanland, af komminister *Lindvall* i Småland m. fl.

Under detta år hafva också allt flera dylika trädgårdar blifvit anlagda eller jord åtminstone anslagen till dylika. Tidningarne hafva redan derom haft flera glada underrättelser att meddela. Och vi kunna öka dessa med uppgiften derom, att t. ex. grefve *G. Trolle-Bonde* anslagit jord till flera skolträdgårdar dels i Södermanland dels i Småland, att friherre *S. Adelsvärd* anslagit jord till en dylik i Östergötland och brukspatron *Hj. Petré* i Geströmland, bland hvilka trädgårdar några äro under året förberedda och ordnade, så att skolbarnens arbete der med nästa år kan taga sin början, — samt att slutligen flera godsegare, enligt hvad vi hafva oss bekant, äro sinnade att, i samband med ombyggnaden af skolhusen, anordna trädgårdar icke blott för skolläraren utan äfven för barnen. Afven vid en och annan nybygd folkskola i stad, t. ex. i *Norrköping*, är man betänkt uppå att sätta en dylik trädgård i förbindelse med skolan. — Mycket häntyder alltså uppå, att den här ånyo framhållna frågan är på god väg att öfvergå i handling på många håll, och att den i 1842 års folkskolestadga uttalade önskan om barnens undervisning i trädgårdsskötsel således snart nog skall följas af ett svar från hela landet, hvaraf man för framtiden bör hafva många glada och småningom genomgripande verkningar att förvänta.

Vi skola i det följande meddela några enskilda praktiska drag rörande dylika trädgårdsanläggningar, för att dymedelst möjligen i någon mon kunna tjena dem, som finna sig beredda att företaga dylika anläggningar.

*) Vi skola i ett särskildt tillägg utförligen belysa denna fråga.

För att uppfylla sitt ändamål, sådant vi här trott oss böra uppställa detsamma, måste trädgården samt undervisningen eller handledningen i dess skötsel ställas så, att läraren dervid kan göra barnen uppmärksamma på de saker och förhållanden som of-
van blifvit antydda.

Sålunda måste trädgården liksom sjelfva skolgården först och främst dagligen underhållas såsom ett mönster af ordning, snygghet och prydlighet. Barnen kunna i detta fall aldrig få för mycket af goda råd och maningar, aldrig för mycket af goda föredömen. Det är, för att ännu en gång upprepa det, en af dessa slags trädgårdars förnämsta uppgifter, att tjena till undervisning i detta för en del af vår allmoge så ytterst viktiga ämne.

Vid skötseln af hvarje växt i trädgården, måste vidare all-
jemnt sådana lärör implantas hos barnen, att de lära sig hålla utaf och värda sig om de odlade växterna, samt derunder ingifvas allt klarare begrepp om vigten af växternas, isynnerhet trädens vård i allmänhet.

Under uppdragandet och skötseln af de fruktträd, som i skol-
trädgården alltid skola finnas, böra barnen vid alla lämpliga till-
fällen ingifvas föreställningar om eganderättens helgd i fråga om fruktträd och frukter.

Under trädgårdens skötsel böra barnen för öfrigt uppfostras till »trohet i det lilla», till omtänksamhet, till den hushållning i smått, som för den mindre bemedlade isynnerhet är af en så stor vikt. Och detta såväl i allmänhet, som särskildt i fråga om jordens användande till plantering, äfven på sådana lokaler som af naturen äro mindre väl lottade och i fråga om gödselinsamling — ett särskildt ämne, hvarpå vår allmoges barn torde särdeles väl behöfva göras uppmärksamma.

Hvad slutligen angår bestämmelserna för indelningen af träd-
gården, för fördelningen af arbetet i trädgården mellan barnen, bestämmandet af tiden för arbetet, valet af de växter, som före-
trädesvis böra göras till föremål för arbetet, de materialier och redskap som dertill behöfvas, användandet af skörden o. s. v., så är det klart, att detta måtte öfverlemnas till skolstyrelsen eller läraren på hvarje ställe särskildt, att deröfver efter omständigheterna bestämma.

Några af de bestämmelser i ofvannämnde hänseenden, hvilka, enligt hvad vi erfarit, vid redan anlagda skolträdgårdar blifvit fattade och vid tillämpningen befunnits ändamålsenliga, anse vi oss dock härmed böra anföra.

Så har t. ex. skolläraren, herr *Karl Erixon*, hvilken meddelar sina skolbarn handledning i trädgårdsskötseln i den trädgård, hvilken han på grefve Claes Lewenhaupts bekostnad för nämnde undervisning anlagt och sköter, i fråga om ofvannämnda bestämmelser meddelat följande; och vi anse oss så mycket hellre

böra införa detta, som, enligt hvad oss blifvit meddeladt den för denna trädgård fastställda plan visat sig särdeles lycklig vid tillämpningen.

»Arbetet i trädgården började samtidigt med sjelfva anläggningen, i början af Maj månad 1858. Då jorden några år förut blifvit uppbruten och burit några potatesskördar, kunde såväl planteringen af träd och buskar genast företagas, som och bönor, ärtor, kål och andra köksväxter samma år utsättas. Sedan platsen blifvit uppmätt, rabbatter och gångar uppgrädda på tre sidor samt en afloppsgraf på den fjerde, indelades stycket, som utgör en från N.N.O. mot S.S.V. sluttande rektangel af 90×215 fot — så, att (utom gångar) 124 fot nederst utgör *köksträdgård*, skiljd medelst en 6 fots tvärgång från *trädskolan*, som står i omedelbart sammanhang med den öfversta till *blomster-* och *buskgrupper* anordnade delen.

Under den tid skolan fortgår, deltaga alla barnen dagligen från våren till sena hösten (5 dagar i veckan) *en timme* i trädgårdsarbetet, nämligen under den ljusare årstiden (Maj—Augusti) från kl. 4—5 och den öfriga tiden från 3—4 e. m., med undantag af de dagar, då alltför otjenlig väderlek hindrar arbetet. Då arbetet särskildt så fordrar, förlänges eller förkortas efter omständigheterna den anslagna trädgårdstimmen, hvilken alltid följer omedelbart efter slutade öfningar i sjelfva skolan för dagen.

Sedan köksträdgårdslandet om våren blifvit gräddt och krattadt, börjas barnens egentliga arbete med indelning i sängar och sättning af köksväxter efterhand, äfvensom de enåriga blomstergruppernas tillredning. Derefter utdelas trädgårdsnumren, så att hvar och en får sin säng och sin blomstergrupp att vårda, vattna, rensa, skyffla, uppluckra o. s. v. Likaledes utdelas bärbuskarne, så att en hvar får sina att sköta. Köksträdgårdslandet låter indela sig i jemnt 50 st. 4 fots breda sängar med 1 fots mellanrum. På rabatterna äro äfven planterade 50 st. krusbärs- och 50 st. vinbärsbuskar samt 100 st. hallonbuskar, i följande ordning: 1 krusbärsbuske, 1 hallonbuske, 1 vinbärsbuske, 1 hallonbuske, så 1 krusbärsbuske o. s. v. Till hvarje Nr höra således fyra buskar efter hvarandra. Första numret tillkommer den, som längsta tiden deltagit i arbetet, det är, som flesta terminerna varit i skolan inskrifven, o. s. v., så att de nykomna, hvartill äfven räknas sådana, som förut varit inskrifna, men hela eller större delen af en eller flera terminer utan sjukdomsförfall från varit, komma sist i räkningen. Då någon afgår, uppflyttas de efterföljande. Då antalet af skolbarn ej uppgår till femtio, *) utdelas de öfverblifna numren åt de främsta, till dess de behövas för nykomna barn. Då återigen antalet öfverstiger femtio, måste de öfverstigande blifva utan trädgårdsnummer, till dess ledighet yppar sig, då de äro berättigade till »befordran» i den ordning de blifvit i skolan inskrifna. Äfven dessa behöfva dock icke stå sysslösa. Dels få de tillfälle »se sig före» något, dels kunna de biträda någon syster, bror eller annan närmare bekant utaf de redan befördrade, eller och förrätta sådana allmänna arbeten, som stundom förekomma utom indelningen. Tvänne af de pålitligaste af barnen erhålla såsom förtroendeuppdrag att utlemna och mottaga den redskap, som vid arbetet begagnas.

Sedan hvar och en sålunda fått sitt stycke, går arbetet hela sommaren med lust och gamman. Ingen vill vara den sämste, utan hvar och en söker ha sitt stycke snyggast. Under den tid af en månad, som skolan under sommaren upphör, samlas barnen i skolträdgården hvarje lördagseftermiddag för att rensa, skyffla och kratta samt vattna m. m., och, då torkan är långvarig, dessutom en eller två gånger i veckan. Den tid bären äro mogna, skörda hvar och en sina buskar och använder frukten efter eget godfinnande. (Öärlighet härvidlag straffas med numrets förlust och nedflyttning bland nykomlingarne, första gången; 2:dra och följande gångerna med förvisning från trädgården på längre eller kortare tid.)

När hösten och skördetiden kommer, hopsamlas de utsatta nummerstickorna och arbetet blir återigen gemensamt under något trånare tillsyn. Skörden af köks-

*) Barnens antal 1850 voro 42, 1859 voro de 52.

frukterna försäljes, och inkomsten användes hufvudsakligen till belöningar. Vid början af det gemensamma höstarbetet hålles »syn,» för att bestämma, hvilka som bäst vårdat sina stycken, dervid några af de bästa barnen utnämnas till »synemän.» På grund af då gjorda anteckningar, jemförda med skoljournalen, bestämmes sedan, i mån af tillgångarne, de belöningar, en hvar skall tillkomma, och hvilka utdelas vid skolexamen i början af December.

Genom försälda bruna bönor, kål, kålrötter, morötter, rödbetor, o. s. v. inbragtes i kassan första året (1858) 32 rdr 40 öre, hvilka utdelades till då i arbetet deltagande 42 barn. År 1859 uppgick, oakadt då mindre gynnsamma väderlek, inkomsten till 43 rdr, hvaraf 35 rdr 85 öre såsom belöningar utdelades. Resten förvaras för tillfälliga behof.

I trädskolan erhåller hvarje barn, i ordning efter sitt trädgårdsnummer och i den mån plantorna blifva ympfärdiga, hvar sina äpple-, päron- och stenfruktsträd. När dessa blifva flyttfärdiga, ega barnen att efter godfinnande sälja eller flytta dem till sina hem. Naturligtvis blir det sednare vanliga fallet, och det förra kan endast ifrågakomma för dem som flytta från församlingen.

Såväl vid fruktträden (hvaraf 4 stycken äro i buskgruppen infattade) som vid alla blommor och buskar, vidfästas små lappar, hvarå växternas både latinska och svenska namn skrivas. För att icke öfverlasta barnens minnesförmåga härutinnan, äro till en början mera allmänna och ej alltför många olika arter införda, men alltefter som omständigheterna medgifva, inflyttas nya.»

Kyrkoherden *C. Sandstedt*, hvilken redan för 8 à 9 år sedan anlade en trädgård för skolbarnen i sin församling har derom meddelat följande:

»För att hos det uppväxande släktet väcka hog för trädgårdsskötsel, anlade jag hösten 1853 på en utmark en trädgård, för att tjena till öfningsfält i trädgårdsodling för skolungdomen. Barnen omfattade med begärlighet tillfället, biträdde efter förmåga vid anläggningen deraf, och syntes hafva ett särdeles nöje vid handläggningen af de arbeten, som dervid erfordrades. Sedan trädgården numera blifvit inhägnad och för det afsedda ändamålet begagnas, verkställa de jordens gödslande, all gräfning, trädgårdens läggande i kvarter och sängar, dess rensning från ogräs, och hålla trädgården genom skyfflande och kratning snygg och prydlig.

På det att barnen skola få erfara, huru man af ett frö eller kärna kan genom ändamålsenlig behandling frambringa ett träd eller växt, började de hösten 1854, att i den i sängar och rader lagda och beredda jorden, nedlägga kärnor af äpple, päron, fogelbär med flera sorter. Allt detta har af barnen förrättats nu tvänne höstar. Ett antal plantor af äpple och päron af de utsatta kärnorna hafva redan uppkommit, hvilka framdeles skola ympas och okuleras, då barnen skola erhålla undervisning i dessa handgrepp.

En annan del af trädgården är ämnad för frambringande af frön till de vanliga köksväxterna. I denna afsigt hafva af skolbarnen hvarje år utplanterats fröstockar af morötter, palsternackor, rödbetor, vitbetor, kålrötter, rofvor, hvilkas frön af dem skördats hvarje höst och sedan blifvit försälda dels i orten, dels till fröhandlare i Stockholm. För att göra det allmännare bekant, skall denna vår början göras att utsätta fröstockar af den sort morötter, som numera begagnas till kreatursutfodring.

Tredje delen af skolträdgården, som användts till blomsterplantering, har njutit herrskapernas i socknen uppmärksamhet, då de dit förärat frön af åtskilliga blommor, som varit en prydnad för stället.

Barnens antal i skolan var förliden vårtermin 60 stycken, hvaraf de äldsta gossarne, mellan 11 och 14 år, och hvilkas antal uppgick till 14, lade verksam hand vid trädgårdens skötande. När några arbeten i trädgården skulle förrättas, hvilket sker under skollärares ledning och uppsigt, voro nästan alla barnen närvarande, de yngre gossarne och flickorna såsom åskådare, under det de andra turvis delade arbetet sig emellan.

Skolträdgården, som har det förmånliga läge, att derifrån är vacker och vidsträckt utsigt åt den omgifvande nejden, är ofta om söndagarne en nöjsam promenad och hvilplats för grannar och andra. Denna anläggning har derföre med bifall och loford blifvit af alla väl emottagen, och, ehuru tillgänglig, ofredas den af ingen. Det har dessutom glädt dem, att se de främmande växter, som der odlas, och de blommor, som der uppnå en särdeles frodighet.

För att göra denna anläggning på annat sätt nyttig för skolan, föres deröfver ett bokhålleri. Detta utgöres af en *Dagbok*, som upptager dag, då det eller det arbetet utfördes i trädgården. Derjemte en *Räkenskapsbok*, som är indelad i följande konto: 1:o *Trädplanterings- och försäljnings-konto*, hvori upptages i *Debet*, huru många plantor af äpple, päron m. m. uppkommit efter de utsatta kärnorna, och i *Credit*, huru många blifvit sålda eller annars utur trädgården utflyttade; 2:o *Fröplantnings-konto*, hvori upptages i *Debet*, huru många fröstockar af hvarje fröslag blifvit utplanterade, och i *Credit* afkastningen deraf; 3:o *Kassa-konto*, hvori upptages i *Debet* influtne penningar för försålda frön, och i *Credit* utgifter och användande af penningarne. Dessa räkenskaper föras af de äldre och kunnigaste bland barnen.

Som afsigten härmed är att gifva barnen en ledning, huru man kan föra räkning öfver sin hushållning, är detta bokhålleri kort, för att ej för barn, med så ringa kunskaper och vid så unga år, genom sin vidlyfthet blifva förvillande.»

Begge dessa anföranden torde i sjelfva verket innehålla de viktigaste och riktigaste bestämmelser som i förevarande fall äro af nöden. De på begge dessa ställen redan gjorda erfarenheter i frågan, torde bättre än något annat bekräfta möjligheten och lättheten att äfven med ringa medel kunna genomföra dylika trädgårdar vid alla skolor. Det fattas blott, att alla vederbörandes uppmärksamhet fästas derpå, och att öfvertygelsen om sakens vigt och fördelar blir rätt lefvande. Och det är också endast för att i någon mon bidraga till spridande af kännedom i ämnet, som vi här ansett oss böra uppträda med några ord.

Vi tillägga emellertid några småsaker, som vi anse vara af vigt i och för skötseln af växterna.

Man frågar: men hvarifrån skall gödsel erhållas till trädgårdar? — Vi svara: från landsvägen, från betesmarken — från bakgården, der afskräden, excrementer m. m. böra beredas till compost. Det är nemligen tid, att vi börja på med en bättre gödselhushållning. — Hvarje i skolträdgården arbetande barn har tillfälle att i sin lilla korg uppsamla tillräckliga förråd för sitt trädgårdsland, utan att tillgripa det ringa för åkerlappen afsedda gödsel förrådet vid hemmet. Invänjdt under sin skoltid till en dylik omtänksamhet och hushållning, skall barnet framdeles bibehålla denna goda vana, och den gamla regeln, att små orsaker ofta framkalla stora verkningar, bör dervid i en framtid kunna besannas. Vi hafva vid en skolträdgård i England funnit detta sätt att gå tillväga tillämpadt, och vi anse det vara för godt, för att icke äfven hos oss böra sättas i verket. — Hvad beredandet och användandet af afträdesgödseln angår, så hänvisa vi till den lilla goda uppsatsen derom i 1858 års årgång af »Läsning för folket,» hvilken uppsats återfinnes i flera andra skrifter, bland annat i »Trädgårdsbok för allmogen,» andra och tredje upplagorna. — Det

råder hos vår allmoge en stark fördom emot att befatta sig med och att samla och använda detta gödselämne. Denna fördom måste öfvervinnas. Skolträdgården och arbetet i densamma skall medverka till att inlära barnen snygghet och omtänksamhet, hafva vi ofvan sagt. Och i begge dessa fall är hvad vi här påpekat i fråga om gödselinsamling af största vigt. För snygghetens och nyttans skuld bör äfven afträdet vid skolan inrättas på det i den nämnda uppsatsen beskrifna sättet. Vi betvifla, att någon bättre method än den angifna kan användas.

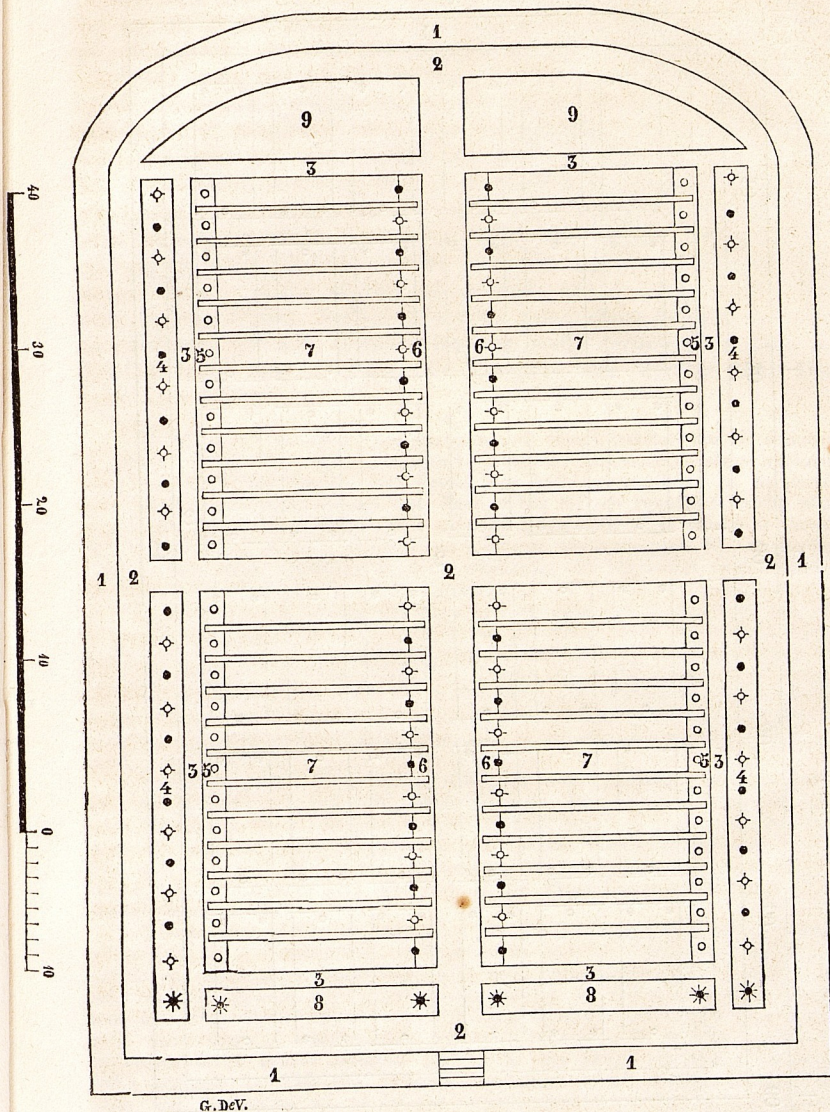
Hvad redskap och verktyg angår, så förmoda vi, att knappast något barn är så lottlost, att icke någon, vare sig föräldrar eller anhöriga, skulle vilja förskaffa detsamma en liten spade, en liten kratta, en liten korg, och möjligen äfven en liten anteckningsbok, hvilket är det viktigaste som behöfves, om skolan, såsom vi förut-sätta, håller barnen tillhanda vattenkanna, gångskyffel och knifvar, under vilkor att dessa aktsamt behandlas. Vården om dessa verktyg blir alltid ett prof på barnens ordningssinne och bör alltid tjena till detta sinnes uppfostran.

I fråga om andra materialier, än de nyss ofvannämnda, såsom telningar, plantor och frön, stör till trädtelningar, grus och sand till gångarne, så förmoda vi, att alltid några medlemmar af församlingen skola vara villiga att dermed gå tillhanda, i den händelse ej skolstyrelserna, hvilket väl snart nog, såsom vi hoppas, kommer att inträffa, anslå en liten summa årligen till anskaffande af dylikt.

Hvilka växter företrädesvis böra tagas under odling och vård i trädgården, må bero på omständigheterna. Naturligtvis böra fruktträd och bärbuskar aldrig saknas, då skötseln och vården deraf är det viktigaste, i synnerhet med afseende på de närvarande förhållandena hos oss. En hufvudsak i fråga om träd och buskar framförallt, men äfven i fråga om trädgårdsväxterna i allmänhet blir alltid, utom en omsorgsfull och riktig behandling deraf, att lära barnen fästa tillräcklig uppmärksamhet vid *sorterna* och vid de *bästa* sorterna. Vi anföra detta särskildt, emedan vi af erfarenheten funnit, att man i allmänhet ännu icke omfattat denna sida af växtodlingen med nog allvarlig uppmärksamhet. Man nöjer sig nämligen ännu med att hafva fruktträd i allmänhet, utan att tillräckligt fästa sig vid de särskilda *fruktträdssorternas bättre eller sämre egenskaper*. Invänjas barnen vidare i skolan att fästa sin uppmärksamhet vid denna sida af växtodlingen, så våga vi hoppas uppå, att äfven denna vana skall komma barnen väl till pass i framtiden, vid deras framtida odlingsarbeten. — Mycket vore att anföra i denna fråga särskildt, såsom t. ex. att, bland *prydnadsväxter*, barnen alltid borde beredas tillfälle att lära känna och behandla sådana prydnadsväxter, hvarmed stängsel och väggar beklädas och som kunna gifva kojorna på bygden ett så vänligt

N:o 1. Planritning öfver skolträdgården i Åtrids församling
i Östergötland.

N.

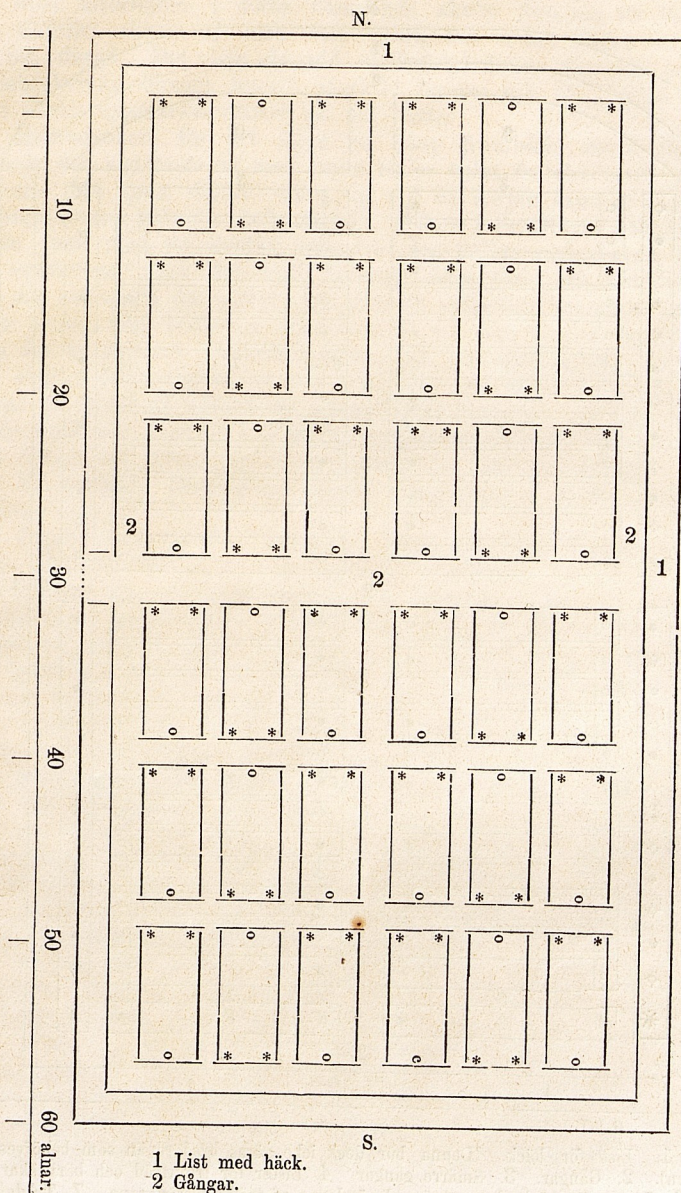

G. DeV.

1. List för häck. (Denna bör dock icke göras bredare än som behöfves för häcken). 2. Gångar. 3. Smärre gångar. 4. Lister för fruktträd och bärbuskar. 5 och 6. Lister för bärbuskar, utgörande ändarne af trädgårdssängarne. 7. Trädgårdssängar (48 till antalet), skilda medelst s. k. trampade gångar. 8. Blomsterlister. 9. Trädskola.

• Vinbärsbuskar. ○ Krusbärsbuskar. ◊ Fruktträd. * Mångåriga blomsterbuskar.

N:o 2. Planritning öfver skolträdgården i Mörkö församling
i Södermanland.

ligger 50 à 60 alnar från skolhuset, då lokalen ej medgaf dess anläggande derinvid, är upptaget ett mindre dike för afledande af vattnet från den omgifvande steniga och bergiga marken. Derutanför är ett staket uppfördt. Trädgården ligger föröfrigt utmed vägen, hvarigenom den för sockneboarne är lätt tillgänglig och synlig.

För begge trädgårdarne hafva gifvarne af jorden benäget utlofvat att bekosta anläggningsarbetet liksom äfven den första uppsättningen af erforderliga telningar och plantor.

Just som vi voro färdiga att nedlägga pennan hafva vi fått del af den skrifvelse, som Upsala läns hushållningssällskap uppsatt och ingifvit till domkapitlet i Upsala i det ämne, som vi här tagit oss friheten framhålla. — Denna skrifvelse, hvilken bättre än något annat torde kunna upplysa om den vigt och betydelse, man redan äfven i större kretsar börjat fästa vid den förevarande frågan, uttalar åsigt, hvilka vi hoppas snart skola komma att göra sig gällande öfverallt inom landet, och torde derföre böra göras så allmänt känd som möjligt. Vi återgifva den derföre här. Den lyder som följer:

»Då insigt och färdighet i trädplantering och trädgårdsskötsel äro för allmogen på landet af synnerlig vigt, ej mindre i ekonomiskt hänseende än såsom väckande och utbildande skönhetssinnet, har Upsala läns hushållningssällskap på flerhanda sätt sökt verka för framkallandet inom länet af håg för och kunnighet i dylik plantering och skötsel, samt bland annat under en längre följd af år utdelat ej obetydliga belopp såsom premier åt dem, som i berörda hänseende visat flit och företagsamhet. Men skall någonting af större omfattning och betydhet vinnas härutinnan, så är det otvifvelaktigt i främsta rummet af vigt att hos det uppväxande släktet söka väcka håg och intresse för saken med det goda som af densamma kan härflyta. Hushållningssällskapet har föreställt sig, att sådant skulle lättast åvägabringas genom att vid folkskolorna meddela ungdomen undervisning i bemälda ämnen och har med anledning af denna åsigt dels beredt tillfälle för eleverna i härvarande folkskolelärareseminarium att vid länets trädgårdsskola inhemta kännedom och färdighet i hvad till trädplantering och trädgårdsskötsel hör, dels anvisat medel till belöningar åt folkskolelärare inom länet, som, på ett väl vitsordadt sätt, derutinnan undervisade skolbarnen.

Emellertid ligger det i sakens natur, att mera omfattande åtgärder än dem, som äro af hushållningssällskapet direkt beroende, böra vidtagas, derest ändamålet skall i önskvärd mätto vinnas; enär såväl trädplantering som trädgårdsskötsel borde göras till ordinarie undervisningsämnen vid bemälda skolor; hvilket åter erfordrar dels mätt och steg från de myndigheter, som om folkskolorna hafva den närmaste vården, dels upplåtande invid skolhusen af för ifrågavarande undervisning nödiga planteringsland m. m.

Det är med anledning häraf, som hushållningssällskapets förvaltningsutskott tillåter sig att i domkapitlets välvilliga åtanka innesluta denna angelägenhet samt anhålla, det domkapitlet, derest domkapitlet delar hushållningssällskapets åsigt i ämnet, behagade uppmana vederbörande pastorsembeten och skolstyrelser att i riktning, som här ofvan blifvit antydd, söka vid länets folkskolor åvägabringa en ändamålsenlig undervisning i trädplantering och trädgårdsskötsel; för hvilken anhållan förvaltningsutskottet hemtar särskildt stöd af K. M:s nädiga bref af den 12 Januari 1855 angående en trädskolas anläggande härstädes för hushållningssällskapets räkning, deri föreskrifves att, på det sätt hushållningssällskapet föreslagit, vid trädskolan skall lemnas folkskolelärare-elever tillfälle vinna nödig insigt i grunderna för

träds och buskars plantering och skötsel, hvilken föreskrift åter synes hänvisa på en sådan anordning, att bemälda elever, då de en gång inträda såsom lärare, måtte sättas i tillfälle att äfven i här ifrågakarande hänseende fruktbargöra hvad de såsom elever inhemtat.»

Vi sluta med att framhålla en sida af frågan, vid hvilken vi erfarit att en och annan folkets vän fäster mycken vikt. Man säger på vissa håll: den närvarande riktningen i åsigtterna om vårt uppfostringsväsende vill kasta omsorgen derom företrädesvis på staten. Man vill alltmer flytta uppfostran från hemmet till skolan o. s. v. — Utan att här anse oss böra ingå på någon utförligare pröfning af dessa satsar, hvilka utan tvifvel innehålla en af de mest behjertansvärda frågor som samhället och hvarje dess medlem bör söka för sig utreda, vilja vi blott, med afseende på föremålet för denna uppsats, anföra, att det är just för att göra trädgårdsodlingen och alla de välsignelser, som deraf kunna följa, hemmastadda vid hemmet, som vi anse att skolan för närvarande bör taga den om hand. När skolan en gång hunnit verka sitt verk i detta afseende, när det uppväxande släktet under sin skolgång erhållit den riktning och hunnit den grad af uppfostran, som erfordras för att hemmets äfven yttre vård skall blifva rätt handhafd, — så må skolan afstå från sysselsättningen med sådana saker, som närmast och uteslutande tillhöra hemmet. Men, sådana förhållandena nu äro, tro vi icke, att någon skall med skäl kunna anse skolans ingripande i hemmets rättighet och pligt med afseende på vissa uppfostringsmedel obefogadt. — Må egendomsegarne och de bättre lottade i våra bygder ordna så för sina underhafvande eller så medverka till allmänt välstånd och allmän upplysning både medelst föredömen och uppoffringar, att de tillgångar och de insigter beredas, som äro erforderliga för att hemmet, isynnerhet de mindre bemedlades hem, må kunna äfven i yttre måtto blifva hvad det bör vara. Hinna vi en gång så långt, då kunna visserligen skolans åtgärder i förevarande fall blifva i viss mon öfverflödiga. Men tilldess torde skolan dock komma att anses såsom ett af de förnämsta, om icke det bästa medlet, hvarigenom det här åsyftade målet skall kunna vinnas. Hafva vi ej alltför mycket misstagit oss vid tydningen af tidens tecken, så är *folkskoleundervisningens ordnande och bedrivande så, att ej blott mekanisk skicklighet i läsning, skrifning, räkning och utanlexors uppreparande der förvärfvas, utan äfven själfva den medborgerliga uppfostran i vissa fall redan der grundläggas*, svaret på många af de frågor, som sysselsätta samtiden med afseende på dess kanske viktigaste uppgift, folkundervisningen. Udundervisningen i trädgårdsskötsel är visserligen blott *en* och, på sätt och vis, en ringa sida af detta svar; men för vår del finna vi ingen praktisk verksamhet för barnen vid skolan, som är lättare tillgänglig, mera naturlig och i många hänseenden mera välsignelsebringande än den.

Om Seminarii-Trädgårdar.

(Tillägg till andra upplagan).

Det allt större deltagande, hvarmed frågan om trädgårdsodlingens upptagande till uppfostringsämne vid folkskolan blifvit omfattadt, och detta att döma så väl af de vid folkskoleläraremötena uttalade åsigtorna som af de uppoffringar, hvartill både hushållningssällskaper och enskilde visat sig alltmera beredvilliga, föranleder oss att tillägga några ord rörande det sätt att lösa den ofvan antydningssvis belysta frågan, hvilket vi för vår ringa del anse såsom det der borde kunna vara det verksammaste.

Vi hafva framställt de meningar som ofta anförts och ännu anföras om hindren för sakens genomförande. De viktigaste hafva gällt 1:o svårigheten att anskaffa för ändamålet lämpliga och tillräckliga jordområden; 2:o de hinder som möta frågans lösning i de församlingar, der det ännu saknas fast skola; 3:o svårigheten att bereda lärarne en för ändamålet tillräcklig kunskap och färdighet i trädgårdsodlingen. Vi skola med ännu några ord antyda möjligheterna för dessa svårigheters afhjelpande.

Anskaffandet af jordområde till folkskolornas trädgårdar skall utan tvifvel blifva kommunernas omsorg, så fort den allmänna meningen stadgat sig om nyttan och behofvet för odlarens barn att redan under sin skolgång göras i någon mon förtroliga med odlingens första och enklaste grunder, att de redan i skolan ingifvas begrepp om och kärlek till jorden och växtverlden, i och genom arbetet med hvilka dock de flesta bland dem engång skola bidraga till sitt eget och fosterlandets sjelfbestånd. Staten har förordnat att fasta skolor skola byggas. Den skall äfven en gång, och vi hoppas snart, förordna att vid hvarje fast skola *skall* finnas en trädgård för barnen och en trädgård för läraren eller lärarinnan. Den har på sednare tider visat sig allt beredvilligare till uppoffringar för folkskolans befrämjande. Den skall utan tvifvel snart äfven, såvidt på den ankommer, bidraga till möjligheten för de mindre lyckligt lottade kommunerna att ställa sig ett sådant förordnande till efterrättelse. Vi säga: de mindre lyckligt lottade kommunerna; ty

vi förutsätta, att de rikare lottade kommunerna, liksom de flesta bland dem redan enligt folkskolestadgan byggt skolhus, så äfven skola förse skolhusen med tillräckliga jordområden dels till den försköning deromkring, som öfverensstämmer äfven med skolans ändamål, dels för barnens undervisning i odlingen samt för lärarnes eller lärarinnornas både behof och trefnad. Enskilde lyckligare sockenmedlemmar skola utan tvifvel äfven alltmera känna sig uppfordrade att i hvad på dem ankommer söka bidraga till den goda sakens framgång. I detta afseende tro vi alltså, att hindren skola snart nog blifva undanröjda. Den särskilda svårighet, som härvid ofta möter, den nemligen, att jordområdet invid folkskolan, byggd såsom denna ofta är invid kyrkan, vanligtvis befinnes anslaget till andra ändamål, såsom till boställsjord åt pastor eller klockare o. s. v., torde icke, om kommunen blott rätt *vill*, vara omöjlig att öfvervinna.

Hvad det andra hindret för trädgårdsodlingens förening med folkskolan beträffar, det nemligen som möter i de socknar, der undervisningen är »ambulatorisk» (kringvandrande, eller icke fast) och der fast skola sålunda saknas, så är detta hinder visserligen öfvervinneligt på de punkter, der de lokala förhållandena göra en fast skola olämplig. Men det skall väl icke länge dröja, förr än genom statens mellankomst de fleste kommuner få sig fast skola. Och skulle äfven de lokala förhållandena på ett och annat håll göra den fasta skolan mindre lämplig, — så bör det dock icke vara omöjligt för läraren, att, om han sjelf, såsom vi hoppas, erhåller bostad och en tillräcklig täppa, der bereda åtminstone de närmast boende barnen tillfälle till den här afsedda undervisningen. Vid småskolorna bör ock alltid tillfälle kunna beredas för barnen att, om icke odla växter, dock få umgås dermed, om lärarinnorna nemligen på mellanstunder väckte barnens uppmärksamhet på blomsterlisten eller täppan utanför skolrummet och samtalsvis åtminstone förberedde deras sinnen till kärlek för växtvarelserna. Allt beror härvid på det system, enligt hvilket folkskoleväsendet en gång kommer att ordnas. Att döma trädgårdsodlingen såsom olämplig eller omöjlig för folkskolan på grund deraf att folkskolans organisation ännu icke är fullbordad eller stadgad, kan väl svårigen falla någon in.

Mäktigare synes det hinder vara, som anses ligga i bristen på sinne för sann kunskap och skicklighet i odlingen hos lärarne. De anordningar som man hittills vidtagit och dem vi här ofvan vidrört, för afhjelpande af detta hinder, synas icke hafva visat sig tillräckliga för ändamålet. Man har, — för att ännu en gång upprepa det, sökt bibringa de blifvande lärarne och lärarinnorna den nämnda kunskapen och skickligheten genom att vid seminarierna (lärareskolorna) *efter omständigheterna* bereda dem tillfälle dertill. Att döma af den ringa erfarenhet, vi i detta afseende

haft tillfälle inhemta, synes man härmed hittills i allmänhet endast hafva visat en god, men ännu icke tillräckligt af öfvertygelsen bestämd vilja. Sådana de närvarande förhållandena i allmänhet ännu äro, kvarstår sålunda detta hinder. Frågas alltså: hvad skall vidare göras för dess öfvervinnande? För vår del svara vi: *man bör, såsom i Upsala redan skett, förse seminarierne med ett tillräckligt, och så vidt möjligt är, invid seminariet beläget jordområde.*

På grund af den vigt, vi för vår ringa del fästa vid ett sådant anordnande såsom ett af de viktigaste och nödvändigaste i och för det här afsedda ändamålets vinnande, torde det befinnas lämpligt, att vi här särskildt söka belysa denna fråga.

Det är icke nog att, såsom hittills skett, söka bereda de blifvande lärarne eller lärarinnorne tillfälle till undervisning i trädgårdsodling genom att i någon af de i seminaristaden händelsevis befintlige trädgårdar låta dem lära ett och annat handgrepp samt en eller annan lexa. En sådan ofullständig undervisning skadar oftast, såsom bekant är, mer än den gagnar. Den kan visserligen väcka slumrande anlag hos en och annan, men — sedan enligt den nya seminariestadgan betyg skall gifvas de blifvande lärarne eller lärarinnorna öfver deras insigter i trädgårdsodlingen, torde icke undervisningen i ämnet böra vara så knapphändig som den hittills varit. Vill man ändamålet måste man äfven vilja medlen, och såsom det första och viktigaste medlet anse vi fullständigare seminarieträdgårdars upprättande.

Med en *seminarieträdgård* anse vi en till seminariet och den dermed förenade folkskolan hörande trädgård, i hvilken seminaristerna icke blott få lära sig att sköta en liten trädgårdstäppa och utföra alla deri förefallande vanligare arbeten och handgrepp, utan äfven beredas tillfälle att lära sig handleda skolbarnen i trädgårdsarbete. Vi afse sålunda dermed, kort sagdt, en *skolträdgård i större skala*, d. v. s. en trädgård, hvaraf

1:o en del utgöres af vanlig skolträdgård i den omfattning och enligt den plan, vi i denna skrift föreslagit;

2:o en annan del utgöres af trädskola för seminaristernas undervisning i denna det för dem viktigaste området af trädgårdsodlingen;

3:o en tredje afdelning utgöres af hvad vi skulle vilja kalla *profträdgård*, der, på rutor af några kvadratalnars storlek, de viktigaste sädesslagen, foderväxterna, handelsväxterna (lin, hampa, humle, tobak o. s. v.), odlades, dels för beredande af tillfälle att göra såväl seminaristerna som barnen förtroliga med dessa växters egenskaper och odling, dels ock för beredande af tillgång på materiel vid åskådningsundervisningen, samt der ett litet antal prof- eller sort-träd för beredande af kännedom om de viktigaste och bästa för vårt land passande fruktträdssorterna hölles under odling jemte ett litet urval af de bästa bärbusksorterna; samt

4:o en fjerde afdelning slutligen utgjordes af — en, må vara aldrig så liten, *lustgårdsanläggning*, der profexamplar af de allmännaste träd- och buskslag kunde tjena till både prydnad och undervisning.

Man skall möjligen tycka det vara för mycket, isynnerhet möjligen den sista afdelningen. Men behöfva vi väl söka beröra fördelarne här af?.... Behöfves väl bevisning, öfvertygande om att seminariet bör vara ett mönster för folkskolan i alla riktningar?.... Hvem önskar då ej, att skolan, undervisningens *hem*, — en gång måtte icke blott till sitt inre blifva ordnad, snygg, och prydlig, utan äfven till sitt yttre framställa förebilden, mönstret af ett både med afseende på nyttan och skönhetens fordringar välbestäldt hem! Men för att den skall blifva detta, måste *seminarierna* först och främst blifva det. De måste ju förr desto hellre upphöra att förete den dystra och sorgliga anblick af torftighet, vanprydighet, för att icke säga eländighet, hvilken hittills så ofta mött oss der. Låtom oss komma öfverens om, att »*för mycket*» icke kan för dem göras. Vi kunna omöjligen hafva för mycken aktning för oss sjelfva; och seminariernas tillstånd och utrustning bör vara uttryck af vårt själfmedvetande och vår själfaktning.

Eller behöfves väl ytterligare förtydligas, hvad vi med ett sådant seminariernas ordnande och tillgodoseende äfven i det yttre afse?... Behöfva vi väl antyda, att vi med den lilla lustgårdsanläggningen afse en gördel af träd och buskar med en liten om äfven smal gräsmatta der framför och utmed den en gångväg, det hela omslutande ekonomiträdgårdens tre afdelningar samt, der sådant sig göra låter, äfven sjelfva byggnaden?... Vi tro icke, att vidare bevisning eller förtydligande behöfves. Saken måste tala för sig sjelf.

Det är endast *medlen* för sakens genomförande som torde kunna väcka betänkligheter. Men i detta fall skall staten icke undgå att träda emellan. Måste äfven skolornas bättre anordning det mesta bero af kommunerna, — för seminarierna måste *staten* göra allt. Och den skall utan tvifvel göra det, och snart, om ej »*tidens tecken*» bedraga, och de bedraga ej, så tydliga som de alltmer och mer blifvit och blifva.

Men hvem skall ordna och sköta dessa seminarieträdgårdar, hvem undervisa?... En för seminarierna särskildt anställd trädgårdsman. — Man har hittills vid seminarierna måst nöja sig med att för några timmar om året anlita någon händelsevis tillgänglig, för en dylik undervisning mer eller mindre rustad trädgårdsmästare. Det behöfves ej mycken insigt i trädgårdsodling för att inse, huru omöjligt det, äfven med den bästa vilja och förmåga, måste vara för en trädgårdsman, att på så kort tid och i mer eller mindre olämpliga, åtminstone icke efter ändamålet lämpade trädgårdar, bibringa en någotsånär tillfyllestgörande undervisning och handledning i ämnet. Skall det blifva allvar med trädgårdsodlingens

införande såsom läroämne, *uppföstringsämne* vid folkskolan, så måste steget tagas ut, det må nu tagas i den riktning, vi här vågat föreslå, eller i någon annan bättre.

Säger man, att det blir för kostsamt att så inrätta våra många seminarier, så — inskränk deras antal. Det vore en åtgärd som i *alla* afseenden vore för seminarierna nyttig. Tre seminarier för lärare och tre för lärarinnor vore nog. Att lägga stiftsindelningen till grund för seminariernas indelning för riket är väl icke fullt rationellt. Inrätta några få men *fullständiga*, i *alla* hänseenden fullständiga seminarier, — och folkskolan skall vinna derpå.

Grunderna hvarför vi för vår del påyrka seminariernas omgifvande med natur och kultur finnas uttalade i vår lilla afhandling. Skolan erkännes alltmer böra vara *uppföstringsanstalt* tillika. Det bör finnas ett förmedlande element mellan lexor och arbetet, mellan skolans verksamhet och det landtliga hemmets. Undervisningen i trädgårdsodlingen och om växterna i allmänhet kan vara ett sådant. Vi vilja därför icke göra hvarken seminariet eller folkskolan till landtbruksskola. Men vi vilja icke heller att den skall blott och bart vara en läsningsanstalt; framförallt icke blott en lexläsningsanstalt. Sjelfva allmogen, vår kärnfriska allmoge, skall annars slutligen också bli förderfvad af lexor, liksom man på andra håll blifvit det eller, åtminstone, är på väg att blifva det. *Askådningsundervisningen* bör vara en hufvudsak i folkskolan. Trädgårdsodlingen kan bereda ett det ypperligaste tillfälle dertill på samma gång som praktiska begrepp derigenom kunna på det lättaste sätt bibringas barnen om den natur, i hvars odling de flesta bland dem skola komma att för den allmänna kulturen och för allmänt sjelfbestånd använda sina krafter.

Att här upprita plan för seminarieträdgårdar torde icke anses lämpligt. Lokalerna blifva i detta fall bestämmande. Hvad den erforderliga jordrymden beträffar, anse vi 3 till 4 tunnland vara nog. Bättre att sköta ett mindre jordområde väl, än ett större illa eller till hälften. Naturligtvis måste ekonomibyggnad, redskap m. m. anskaffas och det af bästa sort.

Vi tillägga några ord om skolträdgårdarne. Man har uppkastadt den frågan: huru *stor* bör en skolträdgård vara, hvilken utsträckning och hvilken omfattning bör gifvas trädgårdsodlingen vid folkskolan?... Huru många tunnland jord bör till hvarje fast skola för ändamålet anslås? Bör man odla skogsplantor der? o. s. v.

För vår ringa del skulle vi på denna fråga vilja svara: Skolträdgårdarne böra rättas efter skolorna. För en såkallad uniform lagstiftning i detta fall äro vi ännu icke förberedda. Vi betvifla till och med att en sådan skulle vara nyttig. De lokala förhållandena blifva dock alltid äfven i detta fall bestämmande. Skulle vi med några få ord söka begränsa våra önskningsar inom vissa

bestämnda fordringar, så skulle vi vilja föreslå ett halft tunnland såsom nog till skolträdgård och trädskola för fasta skolor med omkring 100 skolbarn, förutsatt att särskildt, med träd och buskar omgifvet jordområde anslås till lekplan samt ett halft tunnland jord till trädgård åt hufvudläraren eller hufvudlärarinnan och åtminstone några kappland till underlärare eller underlärarinna, som möjligen komma att erhålla bostad vid skolan. Ty, hvad denna sistnämnda önskan angår, — vi anse för vår del, att hvarje vid folkskolan mot årligt arvode anställd lärare eller lärarinna borde der ega hem och en liten trädgårdstäppa, åtminstone då fråga är om landsbygden.

I allmänhet torde för öfrigt i denna fråga endast böra framhållas, det man bör begränsa skolträdgården så att den kan vidmakthållas i bästa möjliga skick.

Det är klart att vi härvid alltid afsett *god*, till trädgårdsodling lämplig jord. Att såsom stundom sker, förlägga skolan på en ofruktbar backe, anse vi i många afseenden vara en åtgärd som ej vittnar fördelaktigt för folkskolefrågans sakförare. Visserligen kan det lyckas en och annan ihärdigare lärare att äfven af ett sådant område skapa en trädgård; men lärarnes vilkor äro i allmänhet icke sådana, att trädgården bör göras dem till ett bekymmer mer i stället för till en tillökning mer i deras ringa arvode. Att vara njugg mot folkskolan är för ett folk att skada sig sjelft.

Frågan om den omfattning, som bör gifvas trädgårdsodlingen vid folkskolan, torde med det ofvan sagda i allmänhet anses besvarad. Bättre att odla *litet* väl än *mycket* illa. Att vid folkskolan utsträcka odlingen till en för stor massa växtgrupper, såsom skogsväxter o. s. v. torde ännu på länge icke med framgång låta sig göra, kommunerna naturligtvis obetaget att i detta fall göra allt hvad de finna lämpligt och nyttigt.

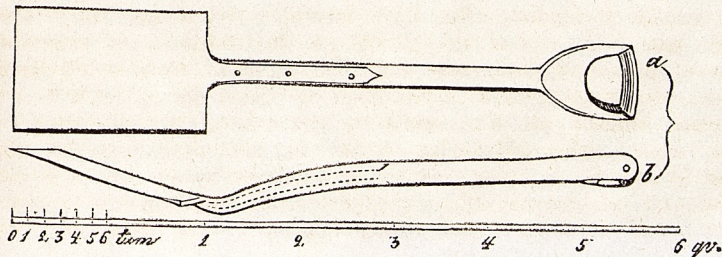
Slutligen ännu ett ord om skolträdgårdens indelning. Vi förorda för vår del, att symmetriens lagar i detta fall så mycket som möjligt iakttages. Skolträdgården bör nemligen gifva en ordnad anblick, den bör tjena till förebild för täppan vid de små gårdarne på bygden. Och detta låter sig göra, utan att barnens undervisning eller barnens förseende med hvar sin trädgårdssäng derigenom förhindras eller lider intrång. Att lemna hvarje barn fritt att välja växter till odling på sin trädgårdssäng enligt *sitt* tycke, kunna vi åtminstone ännu icke förorda. Både undervisningen och trädgårdens allmänna hållning tillåta det ej. Att bereda barnen tillfälle att lära känna ett större antal växters odling, — der sådant anses nödvändigt — låter sig göra derigenom, att man för hvarje år ombyter växter. I allmänhet synes det dock vara bäst, att lära barnen odla ett mindre antal växtformer väl. Att i detta fall lagstifta i smått torde emellertid vara olämpligt. Med

fasthållande af symmetrien såsom nödvändig inom skolträdgården, bör hvarje lärare eller lärarinna alltid kunna lösa småfrågorna på rätt sätt.

Endast en omständighet vilja vi i detta fall vidare beröra. Symmetrien kan ej bibehållas, om hvarje barn får på sin trädgårdssäng odla hvad det behagar eller plantera och så i den ordning det sjelf finner för godt. För vår del hafva vi funnit lämpligt att uppställa en viss regel för den ordning, hvori de olika växtslagen böra på hvarje trädgårdssäng odlas, alltid med afseende på symmetrien, räknadt från midtgången längsefter: så att, om t. ex., i den händelse trädgården är indelad så som planen N:o I framställer, det stycke af trädgårdssängarne som ligger närmast midtgången planteras med *krypbönor* det derpå följande med *morötter*, det derpå följande med *kälrötter*, det derpå följande med *hvitkål*, det derpå följande med *blåkål* och slutligen det stycke af sängen som stöter intill sidogången med *bondbönor*, och ett lika stort stycke egnades åt de särskilda växtslagen *på hvarje säng*, så skulle trädgården, från hvad sida man betraktade densamma alltid visa sig symmetriskt ordnad; isynnerhet då blomstren å de särskildt för dem afsedda listerna ordnas med afseende på trädgårdens utseende i det hela. Att, äfven om växtslagen ombytas för olika år, dock symmetrien alltid kan, genom ett med afseende derpå gjordt val och bestämd ordning mellan de valda växtslagen, bibehållas, faller af sig sjelft.

I fråga om redskap tillägga vi endast, att barnen redan i skolan böra lemnas tillfälle att lära känna fördelarne af *goda*, lämpliga redskap. Ordnar man en skolträdgård, bör man derföre äfven förse barnen med de bästa redskap. Uppljningsvis torde vi få nämna, att vi för en skolträdgårds räkning fått låta göra spade och kratta enligt engelsk modell i mindre skala, samt att dessa vid användning befunnits lämpliga. Vi meddela här en ritning på det förstnämnda redskapet tilläggande endast att den ut-satta skalan bör reduceras sålunda, att spadens hela längd blir 1 aln 9 tum skaftets längd 1 aln, bladets bredd 6 tum.

Trädgårdsspade för skolträdgårdar:

Om trädgårdskrattan vilja vi endast anföra, att dylika med både krattkam (10 tum lång) och pinnar af jern ($1\frac{1}{2}$ tum långa) samt $2\frac{3}{4}$ aln långt skaft, befunnits särdeles lätthandterliga.

Begge dessa verktyg torde på beställning kunna erhållas såväl vid Öfverums som vid hvarje annat jernbruk för redskapstillverkning.

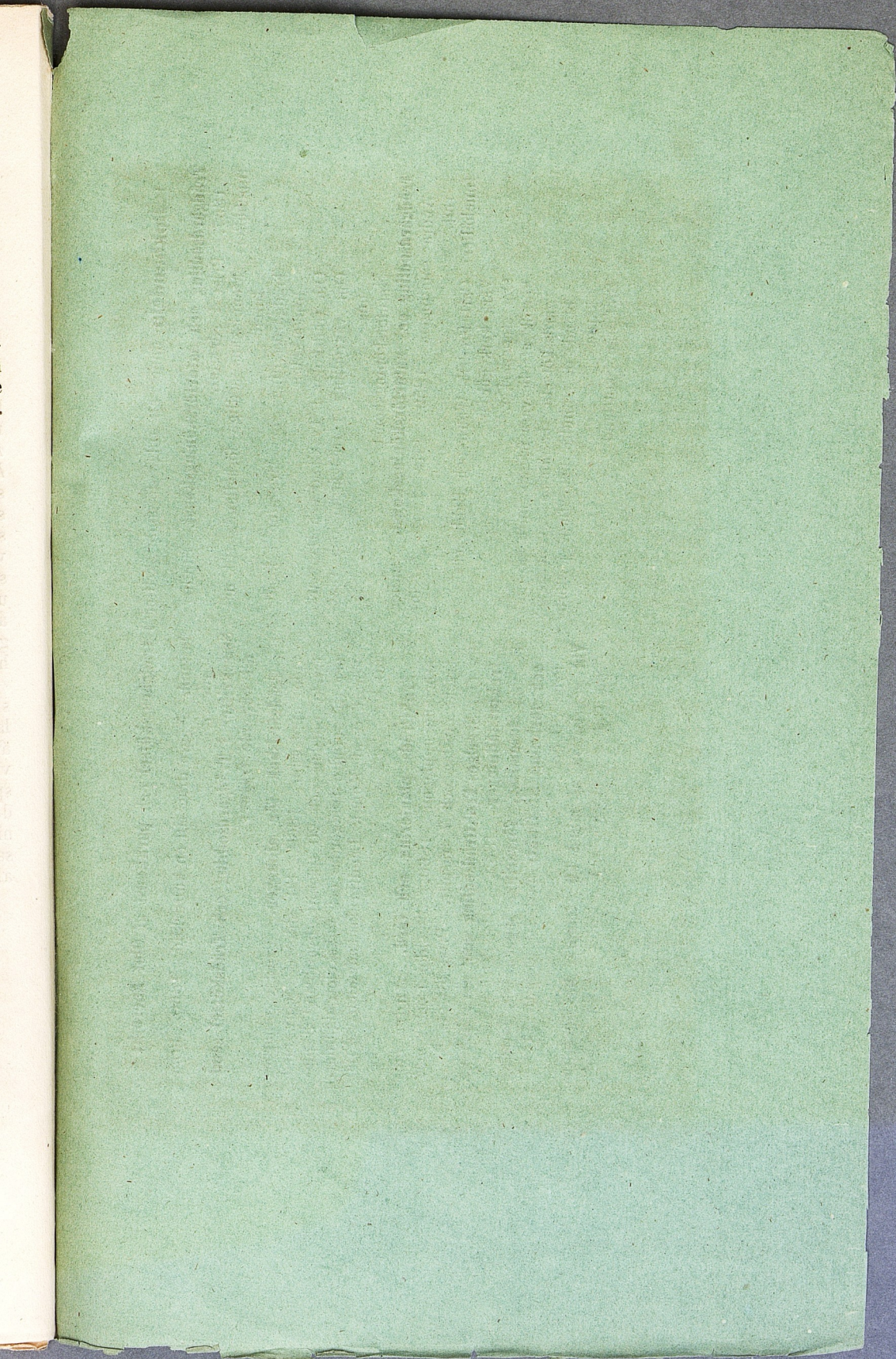
Utrymmet tillåter oss ej vara utförligare, vi slute med upprepande af den önskan, att, hvilken framtid skolträdgårdarne än må erhålla, frågan derom alltid måtte komma att fattas hufvudsakligen såsom en *uppföstringsfråga*, samt att undervisningen i trädgårdsodling både vid seminariet och vid folkskolan alltid måtte komma att bedrivas i enlighet med en sådan uppfattning, d. v. s. såsom *praktisk handledning, aldrig såsom lexa.*

I fråga om redskap tillåter vi endast att nämna redskapen för trädgårdens bruk. Utöfna man en skolträdgård, bör man förse sig med de bästa redskapen. Tillämpningsvis torde vi så nämna att vi för en skolträdgårds räkning följande redskap och ställningar bör tillhöra i mindre skala samt att dessa vid användningen betecknas sålunda. Vi nämnda här en lista på det förnämnda redskapet tilläggande endast att den nämnda skalan för redskapen sålunda att spårans hela längd blir 1 aln. Om skalförstoring i alla ställen är 5 tum.

Trädgårdspåse för skolträdgårdar.

I **Bokhandeln** finnes att tillgå följande skrifter i trädgårdsskötsel och parkkonst af **Olof Eneroth**:

Trädgårdssodling och naturförköningskonst. Studier

1857. Pris: 1 rdr mnt.

Innehåller: Menniskans sedliga förhållande till naturen.

Trädgårdssodling som läroämne i landbruksskolan.

Om trädskolor i Tyskland och Danmark. Om växtodling i trädgårdar och växthus.

Naturförköningskonst.

Trädgårdssodling och naturförköningskonst. Studier.

Andra samlingen. 1859. Pris: 1 rdr 50 öre mnt.

Innehåller: Carl Fredrik Wern och Baldersnäs.

Våra kyrkogårdar.

Om stadsparker.

Försök att besvara frågan: huru må trädgårdsskötseln befrämjas synnerligast bland de mindre bemädlade jordbrukarne.

Bref från Skottland.

Holland. Några drag till en kulturbild. 1860. Pris: 1 rdr mnt.

Småskrifter i Trädgårdssodling och Trädskötsel samt dit hörande frågor:

1. **Trädgårdsbok för almogen.** Tredje omarbetade upplagan. 1860. 80 sidor i octav med tryckt omslag och 20 träsnitt, hvaribland 3 plåner till mindre trädgårdar och folkskoleträdgårdar. Förordad af Kongl. Landbrukskademiern. Pris: 60 öre.

2. **Frukträsks plantering och vård.** Andra omarbetade upplagan. 1860. 32 sidor i octav med tryckt omslag och 7 träsnitt. Pris: 30 öre.

3. **Om Sveriges Frukträsksodling samt om allmänna frukttställningar.** 1862. Pris: 30 öre.

4. **Om insamling, förvaring, inpackning, försling och torkning af frukt:** med 10 träsnitt. 1861. Pris: 30 öre.

Vid revisionen af minst 50 exemplar hos författaren (adress: Stockholm,) erhålles 10 pro. rabatt.

www.books2ebooks.eu